

Tæling á Netinu

Forvarnarverkefni

Guðlaug M. Júlíusdóttir og Erla S. Hallgrímsdóttir

Guðlaug M. Júlíusdóttir,
félagsráðgjafi,
verkefnastjóri
félagsráðgjafar
á Kvenna- og
barnasviði LSH

Erla S. Hallgrímsdóttir,
félagsráðgjafi
hjá Barnavernd
Reykjavíkur

Rík hefð er fyrir því að félagsráðgjafar vinni með fórnarlömbum kynferðisofbeldis og einnig hefur það færst í aukana að félagsráðgjafar vinni að forvarnarstarfi til að hindra kynferðisofbeldi. Samkvæmt rannsóknnum virðist forvarnarfræðsla um kynferðisofbeldi sem beint er til barna skila sér í meira sjálfstrausti og getu til að setja mörk, og hafa félagsráðgjafar ásamt öðrum fagstéttum unnið að þess háttar forvörnum um allan heim (Davis og Gidycz, 2000; Heffron, McClendon og Busch, 2003; Morrison, Hardison, Mathew og O'Neil, 2004). Síðastliðin ár hefur umræða um hættur á Netinu orðið meiri samhliða aukinni netvæðingu íslensku þjóðarinnar og því hve Netíð er orðið ríkur þáttur í daglegu lífi almennings. Oft eru börnin mun færari í að nota heimilistölvurnar en fullorðna fólkið á heimilinu og hafa þá ótakmarkað frelsi til að vafra um Netíð án þess að foreldrar verði þess varir (Heimili og skóli/SAFT, 2009). Af þessum ástæðum er talið mikilvægt að vekja athygli á þeim hættum sem geta leynst í netheiminum svo að foreldrar geti verið sér meðvitandi og vakandi fyrir þeim, fylgst með og leiðbeint börnum sínum um netheima. Stór samtök á borð við SAFT (www.saft.is), Blátt áfram (www.blattafram.is), Barnaheill (www.barnaheill.is) og fleiri leggja áherslu á að fræða börn og foreldra um ábyrg samskipti á Netinu. Þar er meðal annars rætt um samskiptareglur sem gott er að fara eftir og minnt á að hver einstaklingur ber ábyrgð á því sem hún eða hann segir og gerir á Netinu.

Þjónusta félagsráðgjafa fer fram á mörgum þeim stöðum þar sem fjölskyldur sækja stuðning og ráðgjöf og er því meðal þeirra faghópa sem eru í hvað bestri aðstöðu til að fræða og styðja foreldra í uppeldis- hlutverkinu. Tæling er fyrirbæri sem félagsráðgjafar þekkjast vel í gegnum vinnu sína á mörgum þeirra stofnana sem þeir starfa við eins og hjá barnavernd, skólum, barna- og fullorðinsgeðdeildum, neyðarmótöku fyrir nauðganir, fangelsum og fleiri stöðum. Reyndin er því miður sú að tæling telst hafa náð markmiði sínu ef þolandi situr eftir ringlaður og miður sín yfir því að hafa „samþykkt“ eitthvað sem hann ætlaði alls ekki að gera og þarf oft að leita aðstoðar vegna þeirra erfiðu tilfinninga sem kvikna í kjölfarið. Það er á þeirri stundu sem félagsráðgjafar koma oft að málum, ýmist þegar þolandi eða aðstandandi hans leitar aðstoðar. Því er mikilvægt að stétt félagsráðgjafa sé vel að sér í fræðum sem lúta að tælingu og afleiðingum þess að verða fyrir tælingu. Að auki þurfa félagsráðgjafar að miðla þekkingu sinni á málaflokknum sem víðast, bæði til foreldra og samstarfsaðila á vettvangi og stuðla um leið að forvörnum gegn kynferðisofbeldi.

Um verkefnið

Forvarnarverkefnið „Tæling á Netinu“ var hugsað til að fræða foreldra um tælingu sem fram fer í gegnum Netíð, til að gera þá hæfari til að þekkjast aðferðir þeirra sem reyna að lokka börn til sín eða „tæla“ þau gegnum spjallsíður á Netinu. Þegar rætt er um „tælingu á Netinu“ er ekki átt við það að Netíð eða tölvan sem slík séu hættuleg, heldur einstaklingurinn á bak við verknaðinn, sá sem notar tæknina til að þjóna tælingaratferli sínu. Orðið tæling í orðabókinni er skilgreint sem að „svíkja, blekkja, gleppja, draga á talar, ginna, gabba, leika á og freista“ (Árni Böðvarsson, ritstj., 1997). Það er m.ö.o. leið til að fá einhvern til að gera eitthvað án þess að beita hörku. Tæling, þar sem fullorðnir tæla börn til lags við sig, er fyrirbæri sem hefur verið til staðar frá örófi alda. Það sem hefur breyst með tækninni og netvæðingu er að þeir sem stunda tælingu þurfa ekki lengur að vera landfræðilega á sama stað og

barnið sem verið er að tæla. Tælendur geta verið heima í stofu og jafnvel verið að vinna að því að tæla nokkur börn í einu. Sjónarhorn verkefnisins er ekki endilega á Netið sem fyrirbæri, heldur út á hvað tæling gengur, hvers vegna tæling virkar, hvað ber að hafa í huga til að forðast að barn verði fyrir tælingu og síðast en ekki síst, að benda á þá hættu sem börn eru í þegar þau eru eftirlitslaus í netheiminum. Þá er verið að beina sjónum að tælendum, lang oftast karlkyns „barnaveiðimönnum“ sem leggja net sitt fyrir fjöldann allan af börnum sem fara inn á spjallsíður eins og MSN og Facebook til að tala við vini eða til að svala forvitni um samskiptasíðu sem þeim hefur verið bent á.

Upphaf verkefnisins var það að hugrökk móðir kom að máli við annan af aðstandendum verkefnisins og bað um að samtal sem hún hafði fundið á MSN á milli 12 ára gamallar dóttur sinnar og 25 ára gamals karlmanns yrði notað í forvarnarskyni. Hún hafði vistað MSN samtöl dóttur sinnar og fundið samtalið aðeins fimm dögum eftir að það átti sér stað. Engin leið er að vita hvert þessi samskipti hefðu þróast ef þau hefðu fengið að halda áfram óáreitt. Í þessum fáu samtölum náði maðurinn að fá stúlkuna til að senda sér þrjár myndir af sér léttklæddri og var hann farinn að óska eftir fá að hitta hana. Á þessum tíma fékk stúlkun eingöngu að nota tölvuna í miðrými heimilisins þegar móðir hennar var heima. Í þessari sögu kristallast þörfin fyrir að fræða foreldra um þær leiðir sem þessir einstaklingar nota, því öll börn eiga á hættu að geta orðið fyrir tælingu, eins og við fjöllum nánar um hér á eftir.

Viðhorf samfélagsins gagnvart tælingu.

Tæling fellur undir kynferðisbrot samkvæmt 3. mgr. 202. gr. almennra hegningarlaga nr. 19/1940. Þar segir:

Hver sem með blekkingum, gjöfum eða á annan hátt tælir barn yngra en 18 ára til samræðis eða annarra kynferðismaka skal sæta fangelsi allt að 4 árum.

Fyrir Alþingi liggur einnig fyrir frumvarp til laga um viðbætur við þessa sömu grein almennra hegningarlaga sem hljóðar svo:

Hver sem með samskiptum á netinu eða annarri upplýsinga- eða fjarskiptatækni mælir sér mót við barn yngra en 15 ára í því skyni að hafa við barnið samræði, önnur kynferðismök eða til að áreita það kynferðislega á annan hátt skal sæta fangelsi allt að 2 árum. (*Frumvarp til laga um breytingu á almennum hegningarlögum nr. 19/1940*)

Í barnaverndarlögum nr. 80/2002 er í 16. gr. fjallað er um tilkynningarskyldu almennings og þar kemur fram að öllum sé skylt að tilkynna til barnaverndarnefndar hafi þeir ástæðu til að ætla að barn verði fyrir ofbeldi eða annarri vanvirðandi háttsemi (*Barnaverndarlög nr. 80/2002*). Í barnalögum nr. 76/2003 er líka vikið að þessu en þar segir í 28. gr. að forsjá barns feli í sér skyldu foreldra til að vernda barn sitt gegn andlegu og líkamlegu ofbeldi og annarri vanvirðandi háttsemi (*Barnalög nr. 76/2003*). Af þessum dæmum sést skýrt að samfélagið vill að foreldrar verndi börn sín fyrir þeirri háttsemi sem í daglegu tali er nefnd tæling og er það mikil réttarbót að til standi að skýra refsirammann hvað það varðar að nota Netið til þeirrar háttsemi. Ef litið er til nýjustu tölfræðiupplýsinga í málaflóknum á Íslandi, kemur fram í skýrslu ríkislögreglustjóra um afbrotatölfræði ársins 2010, að tilkynnt var um 97 kynferðisbrot gegn börnum og 20 mál er varðaði klám/barnaklám það ár og hefur slíkum málum fækkað milli ára (*Ríkislögreglustjórinn, 2011*). Einnig hefur innanríkisráðuneytið nýlega upplýst að ríkið ætli að verja 25 milljónum króna í vitundarvakningu gegn kynferðislegu ofbeldi á árinu 2012. Munu öll börn í 2. og

HVAÐ ER TÆLING ?

Samkvæmt íslenski orðabók:

- Svíka, blekkja, gleppa, draga á tilfar, ginnu, gabba, leika á, freista.
- Leið til að lá einhverjum til að geta eitthvað án þess að þetta þurfa.
- Yfirlætt áttar maður sig ekki á að það er verið að tæla mann fyrir en of seint.
- Tælendur eru alltaf svígjarnlegir, áhugasamir og góðir í byrjun.
- Börn vilja almennt þekkast fullorðnum og þera trauzt til þeirra.
- Börn eru alln upp þannig að þau eiga að vera kurteis og hlýðin við fullorðna.

Börn hafa almennt ekki forsendur til að setja fullorðna lóki mák og eru því ALLTAF í hættu.

Foreldrar VERÐA að FYLGJAST MEÐ hver er að spjalla við barnið þeirra, á netinu sem í raunheiminum.

www.taeling.com

10. bekkjum grunnskóla fá fræðslu um kynferðislegt ofbeldi sem og kennarar og annað starfsfólk skóla (Veita milljónir í forvarnir gegn ofbeldi, 2011).

Það sem hafa ber í huga um tælingu á Netinu

Þar sem tæling er svo vel þekkt fyrirbæri sem raun ber vitni mætti ætla að hægt væri að fræða börn um það hvernig hún fer fram og láta þar við sitja. Staðreyndin er hins vegar sú að börn eiga ævinlega á hættu að láta tælast þar til vissum aldri er náð, hvar svo sem þau alast upp og af hvoru kyninu sem þau eru. Þessir þættir tengjast líka þroska einstaklingsins og þeim uppeldisáferðum sem tíðkast í flestum menningarheimum. Í kenningum sínum um þroska skilgreindi þroskasálfræðingurinn Erik H. Erikson (1994) aldurinn 13–21 árs sem það tímabil þegar mótuð sjálfsmynd (e. *identity*) og sjálfsmyndarruglingur (e. *role confusion*) takast á. Þá er unglíngurinn að endurmóta sjálfsmynd sína og endurmeta jafnframt allt það sem honum hefur verið kennt. Þetta vita tælendur. Þess vegna hafa aðferðir þeirra lítið breyst um aldir og þess vegna virkar tæling jafn oft og raun ber vitni.

Í rauninni þurfa foreldrar og fagfólk ekki að hafa ýkja mörg atriði í huga til þess að gera sér grein fyrir aðferðum tælenda og hvað beri að varast. Eftirfarandi tíu atriði eru að okkar mati mikilvægust í þessu tilliti, en eflaust þarf þó að hafa fleiri atriði í huga:

1. *Börn vilja almennt þóknast fullorðnum og bera traust til þeirra.* Þeim er kennt að fullorðnir séu góðir og vilji þeim vel.
2. *Börn eru alin upp þannig að þau eigi að vera kurteis og hljóðin við fullorðna.* Viðurlögum er jafnvel beitt ef þessum reglum er ekki fylgt, bæði á heimili og í skóla, svo að þessi þáttur festist yfirleitt vel í hegðunar- og hugsanamynstri barna og unglínga.
3. *Sum börn hagræða svörum sínum til að þóknast þeim sem þau eru að tala við.* Segja það sem þau halda að viðkomandi vilji heyra. Þess vegna getur það gerst að þeim börnum, sem verið er að tæla, finnist þau vera í þeirri stöðu að þau hafi sagt eitthvað sem valdi því að þau geti ekki sagt nei eða sett tælandanum mörk. Að þau hafi „boðið upp á“ eitthvað.
4. *Á ákveðnu aldurs skeiði eru flest börn með veika sjálfsmynd og nærast á hrósi og skjalli – sérstaklega frá aðila af gagnstæðu kyni.* Þeim finnst upphæfð í því að eldri aðili af hinu kyninu sýni þeim áhuga og eru þá trúgjörn og hrekkláus.
5. *Þótt barn hafi fengið mikla og góða fræðslu um hvað beri að varast á Netinu, er ekki sjálfgefið að það geti, í þeim aðstæðum sem mæta því, tekið upplýsta*

ákvörðun og sett sjálfu sér eða öðrum mörk þegar tæling er annars vegar.

6. *Það er nánast hægt að ganga að því sem gefnu að fullorðinn einstaklingur, sem á frumkvæði að samskiptum við börn undir lögdri á Netinu, hafi eitt-hvað misjafnt í hyggju.*
7. *Börn eiga sér takmarkað einkalíf og er það ein af skyldum foreldra að fylgjast með hvern börn þeirra umgangast, bæði á Netinu og í raunheimum.* Eitt atriði hvað það varðar er að leyfa börnum sínum ekki að vera í samskiptum á Netinu við fólk sem þau hafa aldrei hitt.
8. *Foreldrar þurfa að vera forvitnir um líf barna sinna, spyrja þau út í hvað þau séu að gera á daginn, hverja þau umgangist og hitti.* Einnig er gott að setjast niður með þeim reglulega og fara yfir vinalistann á MSN og Facebook til dæmis. Þannig finna börn fyrir ákveðnu öryggi og um leið aðhaldi.
9. *Aldurinn 12–16 ára er sérstaklega erfiður, þau ár þegar barnið er að móta sjálfsmynd sína og líkamlegar breytingar eiga sér stað.* Börnum og unglíngum á þessum aldri líður oft illa, þau eru uppfull af tilfinningum sem þau skilja ekki, kröfur frá umhverfi eru að aukast og samskipti við jafnaldra að breytast. Því er algengt að stúlkur og drengir á þessum aldri hafi veika sjálfsmynd.
10. *Tælendur segja börnum það sem þau vilja heyra og á móti krefjast þeir t.d. ljósmynda af barninu, upplýsinga um hagi þess og að hitta það, ef þeir hafa náð að vinna traust þess.* Börn eiga erfitt með að gæta sín á þeim einstaklingum sem þau upplifa sem „vini“. Þess vegna er aldrei of oft rætt um eiginleika vináttu og muninn á sönnum vini og þeim sem er það ekki.

Lokaorð

Foreldrar hafa fengið litla fræðslu um þá tækni sem tælendur nota til að ná til barna. Það er megin ástæða þess að því verkefni sem hér er lýst var hrint af stokkunum og að það hefur fengið þann hlómgrunn sem raun ber vitni. Aðstandendur verkefnisins eru báðar félagsráðgjafar með margra ára reynslu, bæði héraendis og erlendis, í vinnu með fjölskyldum, foreldrum og börnum, og eru sannfærðar um að það myndi gera mikið gagn ef þeir aðilar sem vinna með þessa hópa væru sér meðvitaðir um þessar hættur, bera upplýsingarnar áfram og ræða málefnið sem víðast. Haldin hafa verið erindi á ráðstefnum og póstkort voru prentað og þeim dreift til foreldra nemenda í 6.–10. bekk í flestum grunnskólum Reykjavíkur. Á póstkortinu er vísað í vefsíðuna www.taeling.com sem sett var upp fyrir verkefnið. Sá hluti var styrktur af forvarnarsjóði Velferðarráðs Reykjavíkur. Á vefsíðunni eru frekari upplýsingar um verkefnið og þar er hægt

að senda inn fyrirspurnir á netfangið fjölskyldur@live.com. Einnig hafa aðstandendur verkefnisins rætt við opinberar stofnanir og almenn fyrirtæki um frekari stuðning við verkefnið. Er það von okkar að fleiri sveitarfélög sjái sér fært að styrkja verkefnið með því að greiða fyrir prentun fleiri póstkorta sem dreifa mætti í grunnskóla utan Reykjavíkur. Þannig væri hægt að ná til fleiri foreldra á landinu og beina þeim inn á vefsíðuna þar sem fræðslu er að finna um tælingu á Netinu. Fyrir þá sem vilja kynna sér forvarnir gegn kynferðisofbeldi er einnig bent á vefsíður verkefnanna Blátt áfram og Barnaheill.

Heimildir

- Ríkislögreglustjórinn. (2011). *Afbrotatölfræði 2010: Skýrsla ríkislögreglustjórans*. [Unnin af Katrínu Salimu Dögg Ólafsdóttur]. Reykjavík: Ríkislögreglustjórinn.
- Almenn hegningalög* nr. 19/1940.
- Árni Böðvarsson (ritstj.). (1997). *Íslensk orðabók* (2. útg.). Reykjavík: Mál og menning.
- Barnalög* nr. 76/2003.
- Barnaverndarlög* nr. 80/2002.
- Davis, K.M. og Gidycz, C.A. (2000). Child sexual abuse prevention programs: A meta-analysis. *Journal of Clinical Child Psychology*, 29(2), 257–265.

- Erikson, E.H. (1994). *Identity and the life cycle*. New York: W.W. Norton & Co.
- Frumvarp til laga um breytingu á almennum hegningarlögum*, nr. 19/1940, með síðari breytingum (samningur Evrópuráðsins um vernd barna gegn kynferðislegri misneytingu og kynferðislegri misnotkun). Lagt fyrir Alþingi á 140. löggjafarþingi 2011–2012. Þingskjal 420–344. mál.
- Heffron, L.C., McClendon, A. og Busch, N.B. (2003). *Outcome measures for sexual assault services in Texas*. School of Social Work og Institute on Domestic Violence and Sexual Assault. University of Texas, Austin.
- Heimili og skóli/SAFT. (2009). *Víðhorfsrannsókn*. Reykjavík: Capacent Gallup.
- Morrison, S., Hardison, J., Mathew, A. og O'Neil, J. (2004). *An evidence-based review of sexual assault. Preventive intervention programs: Technical report*. Unnið af RTI International Health, Social, and Economics Research. Washington, DC: National Institute of Justice.
- Veita milljónir í forvarnir gegn ofbeldi. (2011). *Visir.is*, 21. desember. Sótt á www.visir.is/veita-milljónir-i-forvarnir-gegn-ofbeldi/article/2011712219857

Vefsíður

- www.barnaheill.is; www.blattafram.is; www.saft.is;
www.taeling.com

Af hollvinafélagi Félagsráðgjafardeildar

*Bjarney Kristjánsdóttir félagsráðgjafi/
fjölskylduþerapisti*

Hollvinafélag Félagsráðgjafardeildar Háskóla Íslands er nú að verða ársgamalt, en það var stofnað 12. maí 2011. Þann dag var haldin vegleg afmælishátíð í tilefni af 5 ára afmæli Rannsóknarstofnunar í barna- og fjölskylduvernd. Þótti vel við hæfi að stofnun Hollvinafélagsins færi fram sem einn dagskrárliður hátíðahaldanna og fengi um leið sama afmælisdag.

Til hvers að stofna hollvinafélag?

Hlutverk félagsins á að efla kennslu og rannsóknir við deildina en einnig að auka og styrkja tengsl við fyrrum nemendur og aðra þá sem bera hag hennar fyrir brjósti. Þar að auki getur félagið verið vettvangur fyrir innbyrðis tengsl starfandi félagsráðgjafa á hinum ýmsu stöðum og stofnunum þjóðfélagsins. Við félagsráðgjafar vitum frá námi okkar og störfum undanfarna áratugi að tengslamyndun er eitt af öflugustu bjargráðum til að efla skjólstaðinga okkar og það er eitt af aðalsmerkjum fagsins. Nú á dögum hefur þessi hugsun farið víðar og orðið áberandi í atvinnulífinu og má t.d. nefna ráðstefnu um tengslanet kvenna í atvinnurekstri. Okkur sem stöndum að stofnun Hollvinafélagsins fannst tímabært að félagsráðgjafar nýti þessa hugsun fyrir eigin stétt. Það er mín skoðun að kennarar félags-

ráðgjafardeildar og félagsráðgjafar á mörkinni þurfi að hafa ríkan, gagnkvæman skilning á störfum hvers annars. Því ættu tengsl í gegnum Hollvinafélag að geta verið báðum aðilum til framdráttar.

Til þess að styrkja tengslin hyggst Hollvinafélagið á hverju ári, í samvinnu við félagsráðgjafardeild, bjóða afmælisárgöngum til móttöku ásamt hollvinum. Þar verða veittar viðurkenningar fyrir besta námsárangur í framhaldsnámi og þar gefst tækifæri til að gleðjast og fá nýjar og gagnlegar hugmyndir. Þá mun félagið gefa út rafrænt fréttabréf þrisvar á ári og senda hollvinum og þannig gera þeim unnt að fylgjast með kennslu, rannsóknum og útgáfustarfi deildarinnar. Fréttabréf nr 2 er væntanlegt í mánuðinum.

Tilfnið að stofnun félagsins s.l.vor, var að 30 ár voru liðin frá því nám í félagsráðgjöf var formlega tekið upp við Háskóla Íslands. Þegar prófessor Sigrún Júlíusdóttir viðraði þá hugmynd að fyrsti útskriftarárgangurinn og Félagsráðgjafafélag Íslands stæðu, ásamt félagsráðgjafardeild, að stofnun hollvinafélagsins var því vel tekið, og undirbúningsnefnd fór af stað til að kynna hugmyndina. Í undirbúningsnefndinni voru Sigrún Júlíusdóttir, Stella Vestmann deildarstjóri félagsráðgjafardeildar og sú sem þetta ritar, fyrir hönd fyrsta útskriftarhópsins og Félagsráðgjafafélags Íslands.

Á stofnfundinum lagði fyrsti útskriftarhópurinn kr. 100.000 í sjóð félagsins. Þar skráðu sig all margir félagar, en það er von okkar að félagið eigi eftir að vaxa og dafna og verða vettvangur öflugrar félagsráðgjafastéttar. Hægt er að skrá sig í félagið á skrifstofu félagsráðgjafadeildar í síma og þeir sem skrá sig fá send fréttabréfin að vörmu spori. Árgjaldið er kr. 2000.